

УДК 93/94:394(477)

Гончарова Наталія Олександрівна

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та методики її навчання
Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

Goncharova Natalia

*Candidate of Historical Sciences, Assistant Professor,
Assistant Professor of History and Methods of its Teaching Department
Izmail State University of Humanities
ORCID: 0000-0002-0190-4015*

ЗАСАДНИЧІ ПІДХОДИ У ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННОСТІ BASIC APPROACHES IN STUDYING THE HISTORY OF EVERYDAY LIFE

Анотація. *Висвітлено особливості у вивченні повсякдення, врахування яких дозволить оптимізувати залучення означеної проблематики в дослідницький процес.*

Ключові слова: *історія повсякденності, повсякденне життя, людина, соціально-антропологічний підхід.*

Summary. *The features in the study of everyday life are highlighted, the consideration of which will allow to optimize the involvement of the specified issues in the research process.*

Key words: *the history of everyday life, everyday life, man, socio-anthropological approach.*

На сучасному етапі в історичній науці зберігається тенденція до пошуку нових методологічних засад. Передусім в даному контексті

цікавим є звернення до соціальної історії та одного з пріоритетних напрямів наукових досліджень в цій площині – вивчення повсякденного життя населення у різні історичні періоди.

О. Бойко визначає актуальну тенденцію до антропологізації наукової парадигми в перенесенні акцентів на пересічну людину, на її буденність, на її повсякденні практики. Серед основних факторів науковиця називає: прискорення науково-технічного прогресу в сучасному індустріальному та постіндустріальному світі, де іманентні процеси розвитку виробництва настільки ускладнилися, що стає емпірично відчутним зв'язок між змінами у сфері економіки, політики, з одного боку, та змінами в сфері повсякденного життя населення – з іншого. Крім того, визнання повсякденності як предмета наукового дослідження, адже повсякденне знання містить «суб'єктивні теорії», тобто актуалізовані знання людини про світ і про себе, які, можуть бути застосовані в раціональному пізнанні; а також зв'язок повсякденності з історією [1, с. 129–130]. Іншими словами, повсякденність є фундаментом, на якому будується все інше.

Інтерес гуманітарних наук до проблем повсякденності К. Скляренко обумовлює тим, що в умовах розпаду метанаративів і кризи ідеологій все більша частина соціального і культурного управління здійснюється саме на рівні повсякденних практик і структур, які демонструють більшу стійкість в порівнянні з ідеологічними та політичними структурами [10, с. 79].

На думку, А. Шауренко, дослідження повсякденного життя населення, його побуту і дозвілля потребують відповідного методологічного підходу. При виробленні власних методик дослідження, авторка радить орієнтуватися на досвід західних істориків [14, с. 199]. Про це говорить й О. Удод: «Закономірним є той факт, що аналіз історіографії історії повсякденності треба розпочинати саме зі здобутків зарубіжної історичної науки, бо вона була вільною від впливів моноідеологій та одержавлення, а тому мала можливість завжди удосконалюватися в

методологічному плані та оперативно реагувати на нові течії у світовій історіографії» [11, с. 28].

Ми погоджуємось з О. Коляструк, що особливого значення набуває історія повсякдення для розуміння переломних епох, коли відбувається «перехід до нових норм і стандартів життя або формується культура опору/конформізму нав'язуваним цінностям, відповідно вдосконалюються/дисгармонізуються вже усталені структури повсякденності». Важливо, що історика повсякденності цікавить, як люди самі оцінюють своє життя, як вони співвідносять себе з імперативами суспільства й до яких дій спроможні за пропонованих обставин [7, с. 161].

Звертає О. Удод увагу ще на один момент. Історія повсякденності активізує залучення до наукового аналізу джерел «другого» порядку, насамперед нарративних документів приватного походження й адресування (листи, спогади, щоденники). Історія повсякдення розширює поле аналізу щоденних практик за рахунок критичного осмислення художньо-літературних і візуально-мистецьких творів. Автор переконує: «Суб'єктивність у ставленні до оточуючої дійсності, оцінні (аксіологічні) судження стали перевагою, а не недоліком в осягненні історії повсякденності» [12, с. 7].

В. Перцева, В. Боровець наголошують, обов'язковою складовою повсякденної реальності є повсякденна культура, яка має масовий, колективний й динамічний характер [8, с. 389]. Дослідниці вказують на те, що «повсякденна культура охоплює мікросвіт, тобто обмежується будинком, районом, містом, територією; вона є сукупністю усіх нерелективних, нероздільних аспектів соціального життя». Крім того, повсякденна культура здатна випереджати розвиток на відміну від елітарної культури, що «застрягла» в своєму розвої у вигляді готових кліше, образів, ідеалів [8, с. 390].

Г. Денисик, К. Мезенцев, Є. Антипова, А. Кізюн визначають наступне: на рівні історичного розмаїття повсякдення доцільно досліджувати його просторове різноманіття. Варто розуміти, що «природа будь-якого регіону, при будь-якому суспільному устрої була, є і буде основою розвитку господарства, умов життя людей, вона часто формує їхні настрої, звичаї» [5, с. 135]. Просторово-часовий аналіз повсякденності є підґрунтям її пізнання та впровадження у майбутньому сумісних досліджень повсякдення географами й істориками [5, с. 135].

Для історії повсякденності характерною ознакою А. Шауренко вказує її міждисциплінарний зв'язок із такими науками, як соціологія, психологія, культурологія, етнологія тощо. Науковиця стверджує, «такий підхід до аналізу помітно розширює проблематику історичних досліджень, надає багатовекторності, визначає комплексний характер досліджень» [14, с. 201]. Зауважимо також, що в історичній науці сформовані начасні методологічні підходи вивчення історичного минулого, як-от: людиноцентризм, психологізація історії та ін.

У дослідженні О. Ганусин виокремлюються нагальні питання в розробленні площини повсякденності, як-от: певна обмеженість методологічного інструментарію; звужене розуміння повсякденного життя, його ототожнення з буденними житлово-побутовими умовами та їхнім описом тощо [3, с. 220]. Відповідно, в О. Удода читаємо: «Дослідження повсякденного життя – це дослідження ставлення людини до держави, суспільства, її емоцій, системи цінностей крізь призму щоденного життя» [13, с. 386].

Л. Рожкова зазначає, для дослідження подій, доступних «живій пам'яті», себто тих, котрі сталися не далі, ніж на відстані двох поколінь від нас, застосовується метод усноісторичних досліджень. Даний метод позначений певним суб'єктивізмом, зважаючи на вибірковий характер пам'яті. До наукового обігу залучаються альтернативні джерела, зокрема,

письмові та усні спогади. Авторка вказує, «унікальність особистих спогадів полягає в тому, що вони, по-перше, нерідко суперечать офіційній версії подій, а по-друге, вкрай міцно закарбовуються в пам'яті тих, на долю яких випали найтяжчі випробування» [9, с. 337].

О. Коляструк акцентує: «Повсякдення наче й не залишає документів: воно не карбується у спеціальних указах чи законах, не фіксується у програмах і промовах, як політична й державна історія; не кристалізується матеріальними здобутками в економіці та культурними пам'ятниками. Воно існує завжди, як повітря, воно непомітно триває, як час». Однак, за законами історичної науки повсякденність має відтворюватись лише на документальних підставах» [6, с. 18]. Дослідницю підтримують М. Галів, М. Гранд: «Висвітлення повсякденного життя населення має ґрунтуватися на різнотипних джерельних матеріалах. В контексті власної досліджуваної тематики автори називають радянські документи офіційного характеру (звіти, інформаційні, статистичні матеріали різних органів влади), документи структур українського визвольного руху, передусім ОУН тощо [2, с. 5].

В. Головка до ключових сфер дослідження історії повсякденності відносить час. Адже «людина живе та працює не лише в певному просторі, але й у певному часі, тому в різні моменти часу є різні повсякденності» [4, с. 89].

О. Бойко додає ще одну важливу рекомендацію. Під час дослідження повсякдення необхідно звертати увагу на роль мови: «Мова «штампує» дійсність. Вона нерідко накладає на індивіда рамки, котрі обмежують думку, примушують користувача сліпо слідувати нормам. Але не можна не визнати, що мовні штампи необхідні людям: вони надають відносинам певної визначеності і стійкості». Авторка переконує, мова сприяє поєднанню індивідуального досвіду з досвідом життя співтовариства і

людства; транслюванню певних особливостей культури з покоління в покоління [1, с. 135].

Отже, історія повсякденності поглиблює дослідницький інтерес до пересічної людини як об'єкта вивчення, посилює власне антропологізацію наукових досліджень. Предмет історії повсякдення не варто регламентувати, воно потребує різнопланових джерел, при доборі яких доцільно дотримуватися принципів історизму, об'єктивності, комплексності. Саме це дозволить досягти максимальної достовірності наукових результатів та вірогідності обґрунтованості висновків.

Література

1. Бойко О. П. Повсякденність як філософська категорія та феномен суспільного життя. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2012. Вип. 50. С. 129–136.
2. Галів М., Гранд М. Два документи до історії повсякденного життя населення Станіслава у перші повоєнні роки (1946–1947). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 46. Т. 1. С. 4–13.
3. Ганусин О. Повсякденне життя української інтелігенції Галичини у другій половині ХІХ – на початку ХХ століть у світлі джерел та історіографічних інтерпретацій. *Вісник Львівського університету*. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. 2014. Вип. 8. С. 220–230.
4. Головка В. «Риба та м'ясо» історії повсякденності: теоретичні засади напрому. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвідомчий збірник наукових праць*. Київ. 2007. Вип. 17. С. 87–101.
5. Денисик Г. І., Мезенцев К. В., Антипова Є. А., Кізюн А. Г. Географія повсякдення: просторове різноманіття повсякденного життя. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Геологія. Географія. Екологія. 2020. Вип. 52. С. 130–138.

6. Коляструк О. А. Інтелігенція УСРР в 1920-ті роки: повсякденне життя. Харків: Раритети України. 2010. 362 с.
7. Коляструк О. А. Повсякденне життя інтелігенції УСРР в 1920-ті роки як об'єкт історичного дослідження. *Історична пам'ять*. 2012. № 28. С. 160–165.
8. Перцева В. А., Боровець В. А. Нові реалії повсякденної культури. *The world of science and innovation: Abstracts of the 1st International scientific and practical conference, London, United Kingdom, August 19–21, 2020*. London. 2020. P. 389–391.
9. Рожкова Л. Повсякденне життя у роки нацистської окупації за спогадами сумчан. *Сіверщина в історії України*. Київ; Глухів. 2018. Вип. 11. С. 337–341.
10. Складенко К. О. Біографічні дослідження повсякденності як стратегія реалізації генеалогічного методу. *Грані*. Науково-теоретичний альманах. 2019. Т. 22. № 6. С. 78–85.
11. Удод О. Історія повсякденності: питання методології та історіографії. *Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)*. 2010. № 2. С. 17–39.
12. Удод О. Історія повсякденності як провідний напрям української історіографії. *Краєзнавство*. 2010. № 3. С. 5–9.
13. Удод О. Повсякденне життя киян в умовах окупації (вересень 1941 – листопад 1943): питання методології та історіографії. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвідомчий збірник наукових праць*. Київ. 2006. Вип. 15. С. 384–391.
14. Шауренко А. В. Історія повсякденності: від європейського досвіду до вітчизняних практик. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2017. Вип. 49. С. 199–202.